

Stroeykens, M. (2025) "Enkele beschouwingen in verband met Vietnam." *Studiereisverslag*, Conférence Olivaint Genootschap, vol. 70, pp. 43–52.

Enkele beschouwingen in verband met Vietnam.

Mathieu Stroeykens, Olivaint Genootschap van België, BE

1. Inleiding

In de maand juli van het jaar 2024 heb ik gedurende drie weken het voorrecht gehad om, met het Olivaint Genootschap van België, Vietnam te ontdekken en te doorgronden. Het was een verrassende, leerrijke en onvergetelijke studiereis. Onderhavige uiteenzetting zal lapidair enkele diplomatieke, economische en politieke beschouwingen uit de doeken doen die verband houden met Vietnam en België.

Vooreerst moet men zich afvragen wat voor een land het moderne Vietnam is. Als buitenlander kan men niet anders dan vaststellen dat sinds het einde van de opeenvolgende oorlogen, meer dan vijftig jaar geleden, de Vietnamese regering en bevolking titanenwerk hebben verricht. De ontelbare uitdagingen worden stap per stap overwonnen. Vietnam is goed op weg om van een geïsoleerde en verarmde natie te evolueren naar een land met een gemiddeld inkomensniveau. Thans maakt Vietnam deel uit van de zestien performantste opkomende economieën ter wereld en heeft het aldus zijn naam van Aziatische tijger of draak niet gestolen. Het land in zuidoost Azië kan indrukwekkende economische groeicijfers op tafel leggen met een gemiddelde groei van 7% van het Vietnamese bruto binnenlands product (bbp). Onze Westerse volwassen economieën kunnen

daar slechts van dromen. In de periode 2025-2029 zou de Belgische economie met 1,3% tot 1,4% per jaar groeien, wat nauw aansluit bij het eurozonegemiddelde (FEDERAAL PLANBUREAU, 2024).

De Vietnamese bodem is rijk aan zeldzame aardmetalen als graniet, germanium en thallium, noodzakelijk voor innovatieve technologieën, zoals de elektrische auto. Interessant in dat kader is de razend ambitieuze Vietnamese (elektrische) auto- en busmaker Vin Fast. Vin Fast is een van de grootste particuliere bedrijven in Vietnam en wil op korte termijn ook de Europese markt veroveren (AUTO WEEK, 2022).

Ondanks alle positieve evoluties blijft Vietnam een autoritaire staat onder leiding van de Communistische Partij van Vietnam (CPV). De overheid, het leger, de economie en het justitiële apparaat: alles wordt aangestuurd door de CPV. Net zoals China onder Deng Xiaoping (1978-1989), is Vietnam's economie geleidelijk geliberaliseerd¹. De ideologische (economische) orthodoxie van het communisme is dus minder belangrijk geworden. Toch zijn er nog restanten van het 'hardcore' communisme. Zo is er nog steeds geen privé grondbezit mogelijk in Vietnam. Het "volk" bezit alle eigendomsrechten met de staat als beheerder. De scheiding der machten tussen de uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht is zwak tot onbestaande. De overlap tussen de CPV en de regering is groot. De Vietnamese president To Lam is bijvoorbeeld ook secretaris-generaal van de Communistische Partij. Daarmee is hij de machtigste man van Vietnam.

De CPV is alomtegenwoordig. In het straatbeeld en zelfs in tempels tieren propaganda afbeeldingen welig. De cultus rond de 'vader van de natie' Ho Chi Minh blijft belangrijk om het nationalisme onder de bevolking aan te wakkeren en op peil te houden.

2. Bamboe diplomatie als sleutel?

Het buitenlands beleid van Vietnam wordt gekenmerkt door de "bamboe diplomatie". Vietnam werd door oorlogen en conflicten geteisterd en gedwongen om te buigen in de twintigste eeuw. Maar net als bamboe zijn Vietnam's (ideologische, spirituele en culturele) wortels echter zo diep dat het niet zou breken. Het Vietnamese volk heeft ontberingen en rampspoed heldhaftig doorstaan. Zowel de Fransen, Amerikanen als Chinezen kwamen er bekaaid vanaf toen ze besloten om het Vietnamese volk te bekampen. Drie van de vijf permanente leden van de VN-veiligheidsraad werden door Vietnam over de knie gelegd. In de 21ste eeuw is Vietnam een zelfverzekerd, ambitieus en trots land dat onbeschaamd zijn plaats opeist aan de tafel van de natiestaten.

De fierheid en zelfbewustheid uiten zich bijvoorbeeld in het feit dat Vietnamese hoogwaardigheidsbekleders tijdens officiële afspraken steevast het Vietnamees bezigen, ook al zijn

1. Men spreekt over "Doi Moi" (= socialistische 'vrije' marktwerking). 1986 is het begin van de Vietnamese wederopstanding.

ze vaak het Engels of Frans machtig. Buitenlanders zijn genoodzaakt om een vertaler-tolk onder de arm te nemen.

Vietnam en België kunnen zeggen dat ze een hartelijke en constructieve diplomatieke relatie onderhouden. In 2023 werd dit in de verf gezet door tal van feestelijkheden in het teken van 50 jaar bilaterale betrekkingen tussen de beide landen. Vlaams ministerpresident Jan Jambon ging naar Vietnam in aanwezigheid van 30 Belgische bedrijven en als kers op de taart staat er een staatsbezoek van Zijne Majesteit de Koning en Hare Majesteit de Koningin gepland in 2025.

De Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers heeft op 29 september 2023 unaniem een symbolisch belangrijke resolutie aangenomen. De betrachting is om de internationale gemeenschap te sensibiliseren om massaal steun te verlenen aan de Vietnamese bevolkingsgroepen die het slachtoffer zijn van *Agent Orange*², alsook aan de acties tot herstel van de milieuschade die dat land heeft opgelopen als gevolg van de besproeiingen met de voormelde toxische producten (BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, 2023). Tussen 2,1 en 4,8 miljoen bewoners van 20.000 dorpen werden rechtstreeks getroffen door die besproeiingsoperaties. Het product met de hoogste dioxineconcentratie, dat ook het meest werd gebruikt (in meer dan 60 % van die besproeiingsoperaties), is bekend onder de naam *Agent Orange*. De naam zelf is kenmerkend voor de schadelijkheid van de producten in kwestie voor mens en milieu. In sommige gebieden zijn er tot op de dag van vandaag nog steeds sporen aanwezig van *Agent Orange*. De nazaten van rechtstreekse slachtoffers tot in de vierde generatie worden in de loop van hun leven getroffen door misvormingen.

Inzake de schijnbaar eeuwige vervuiling door *Agent Orange* is er goed en slecht nieuws. Het goede nieuws is dat de vervuiling ongedaan kan worden gemaakt en dat een Belgisch bedrijf de technologie heeft ontwikkeld om dit te bewerkstelligen. Het bedrijf in kwestie is Haemers Technologies, gespecialiseerd in de ontwikkeling en de uitvinding van bodemsaneringstechnologieën. Het slechte nieuws is dat de Belgische offerte van tafel werd geveegd louter en alleen omdat het bedrijf niet Amerikaans is. Eén van de vereiste voorwaarden voor de aanbesteding was namelijk dat de onderneming Amerikaans moest zijn aangezien het programma voornamelijk wordt gefinancierd door de Amerikaanse overheid. Het Amerikaanse bedrijf dat de aanbesteding heeft gewonnen, heeft helaas niet bewezen dat zijn technologie een concrete oplossing voor het probleem zou

2. Deze herbicide doet een boom of plant zijn bladeren verliezen. Het Amerikaanse leger gebruikte Agent Orange in de Vietnamoorlog om te vermijden dat bossen of jungles als schuilplaats konden dienen voor tegenstanders.

bieden. Het is doodzonde dat knowhow die doeltreffender is dan andere buitenspel wordt gezet. De expertise in kwestie zou zeker nuttig zijn voor Vietnam en op andere plaatsen ter wereld.

Desalniettemin kan de resolutie omschreven worden als een mijlpaal in de voortreffelijke bilaterale betrekkingen tussen België en Vietnam.

België heeft sinds 2024 een nieuw strafwetboek. Een van de grote innovaties is hierbij de totstandkoming van een nieuw misdrijf: ecocide. België is hiermee in Europa voorloper, maar haalde de nodige inspiratie bij Vietnam. Het eerste land dat uitdrukkelijk het begrip ecocide in nationale wetgeving opnam was nl. Vietnam. Sinds 1990 stelt artikel 278 van het Vietnamese strafwetboek dat ecocide een misdaad tegen de mensheid is. Ecocide wordt daarbij gedefinieerd als 'destroying the natural environment, whether committed in time of peace or war' (BISSCHOP & JANSSENS, 2016). Dit voorbeeld is een mooie illustratie van kruisbestuiving. Staten kunnen van elkaar leren en zo gezamenlijk vooruitgaan.

België en Vietnam zetelden ook één jaar samen in de VN-veiligheidsraad (2020-2021). De samenwerking verliep vlot omdat beide landen vertrekken vanuit dezelfde insteek: aantonen dat multilateralisme werkt. Deze multilaterale benadering behoort tot het Belgische diplomatieke DNA en bouwt voort op weloverwogen eigenbelang. De Vietnamese bamboe diplomatie en de Belgische capaciteit voor het vinden van compromissen vormen een uitstekende tandem. Als België zijnde moeten we een voorspelbare en betrouwbare partner blijven op het wereldtoneel.

De goede relatie tussen Vietnam en België wil niet zeggen dat alles rozegeur en maneschijn is. Er zijn weldegelijk meningsverschillen en dat is niet onlogisch. Illustratief is het standpunt omtrent de Oekraïne-crisis. Als Westen zijn we eensgezind om de Russische agressieoorlog met klem te veroordelen en steunen we financieel en militair onze Oekraïense bondgenoot. Vietnam houdt zich daarentegen opvallend afzijdig. Sterker nog: in juni 2024 werd de Russische president Vladimir Poetin met veel egards ontvangen in Vietnam. De lange en hechte historische banden tussen Rusland en Vietnam kunnen deze stellinginname verklaren, maar ook het gegeven dat zelfs vandaag Rusland voor Vietnam de belangrijkste leverancier van wapens is, en ook een partner in de exploitatie van gas en olie (VAN POUCKE, 2024). De neutrale koers van Vietnam is weer een uiting van de befaamde bamboe diplomatie. In 2022 waren zowel de Amerikaanse president Joe Biden, alsook de Chinese president Xi Jinping te gast in Vietnam. Het land wil - buigzaam maar tegelijk sterk, zoals bamboe - balanceren tussen de grootmachten en stelt zich in zijn buitenlandse beleid neutraal op. De neutrale koers moet vermijden dat Vietnam de speelbal wordt van de grootmachten.

De idee om steeds van twee walletjes proberen te eten botst soms op haar eigen limieten. Laten we eens kijken naar de spanningen omtrent de Zuid-Chinese Zee. Vietnam claimt bepaalde

gebieden en eilandjes in de zee die o.a. grenzen aan Vietnam en ten zuiden liggen van China. De zee is een strategisch belangrijk gebied waar verschillende handelsroutes doorheen lopen en dat bovendien ook rijk is aan grondstoffen (CORDNER, 1994). Om de aanspraken te onderbouwen beroept Vietnam zich stelselmatig op het internationaal (zee)recht. Maar datzelfde internationaal recht wordt blijkbaar irrelevant wanneer Rusland schaamteloos het internationaal recht schendt door Oekraïne binnen te vallen. Deze twee maten en twee gewichten zijn een onmiskenbare smet op het Vietnamese blazoen. Neutraliteit helpt de onderdrukker, niet het slachtoffer.

Het zou grootmoedig zijn mocht een land als Vietnam, waarvan de territoriale integriteit in het verleden meermaals werd geschonden, resoluut de kant kiezen van het deerniswekkende Oekraïne.

De bamboe diplomatie van Vietnam heeft het land geen windeieren gelegd. Vietnam is een gerespecteerde speler op het wereldtoneel. Het zal uitkijken zijn of de neutrale koers stand kan houden in een snel veranderende wereld van oplopende spanningen tussen grootmachten. Zal Vietnam vroeg of laat kleur moeten bekennen en partij kiezen?

3. Handelsakkoorden als hefboom?

Het begrip “handelsakkoorden” heeft betrekking op twee luiken: de vrijhandelsovereenkomsten enerzijds en de overeenkomsten ter bevordering en bescherming van investeringen anderzijds. Het zijn cruciale instrumenten voor een gereguleerde vrijhandel.

De Europese Unie (EU) heeft in de zomer van 2015 de onderhandelingen voor het handelsakkoord met Vietnam (EVFTA) afgerond. Op 1 augustus 2020 trad het luik inzake de vrijhandelsovereenkomst in werking. Het tweede luik inzake het investeringsbeschermingsakkoord moet nog door verschillende lidstaten worden geratificeerd waaronder België. In België moeten, in lijn met de bevoegdheidsverdeling, ook de deelstaatsparlementen het akkoord ratificeren. Enkel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest moet nog een ordonnantie aannemen.

Dergelijke handelsovereenkomsten mogen dan wel een heel technische inslag hebben, ze zijn wel uitermate belangrijk want ze hebben directe gevolgen voor de Europeanen en de burgers van de partnerlanden. Zo heeft de handelsovereenkomst tussen de EU en Vietnam als gunstig gevolg dat voor de belangrijkste Belgische uitvoerproducten naar Vietnam de douanerechten worden afgeschaft. Het gaat o.a. om: chemische producten en kunststoffen (geneesmiddelen), landbouwproducten en voeding, edelstenen en uurwerken. Bovendien maakt het dat 65% van de Europese export van goederen naar Vietnam en 71% van de Vietnamese export van goederen naar de EU nu al tariefvrij wordt. Voor een reeks andere producten (zoals voor bier) verminderen de

invoertarieven gradueel gespreid over een periode tussen 3 tot 10 jaar, met als eindresultaat dat tot 99% van alle tarieven zullen geschrapt worden (FOD ECONOMIE, 2024).

Vlaams landbouwminister Hilde Crevits verklaarde dat het handelsakkoord voornamelijk exportmogelijkheden biedt en niet direct risico's inhoudt voor onze Vlaamse landbouw en voedingsindustrie. Vietnam voert voornamelijk exotische soorten groenten en fruit uit naar ons land. Dit vormt geen bedreiging voor onze markt. De varkens- en pluimveemarkt bieden tevens mogelijkheden aangezien Vietnam één van de grootste consumenten van vlees is in Azië (ca. 6 miljoen ton incl. pluimveevlees). Het land is de laatste jaren stelselmatig meer vlees gaan invoeren (LANDBOUWLEVEN, 2020).

Aangezien België een van de meest open economieën is ter wereld, vormt de internationale handel een onontbeerlijk schakel in ons welvaartsmodel. Meer dan 85% van ons bbp en de gezondheid van talloze ondernemingen, groot en klein, zijn afhankelijk van onze handel en investeringen met onze partners, binnen en buiten Europa. Het is zelfs zo dat 1 job op 5 in België afhankelijk is van export buiten de Europese Unie. België heeft alle belang bij handelsakkoorden die onze voorspoed vrijwaren (VBO, 2020).

De Europese unie is een militaire worm, een politieke dwerg, maar wel een economische reus³. Onze economische slagkracht moet als een hefboom gebruikt worden om wereldwijde uitdagingen gezamenlijk aan te pakken. Bij het sluiten van Europese handelsovereenkomsten zouden bijvoorbeeld een aantal specifieke criteria stelselmatig in die handelsovereenkomsten moet voorkomen. Men denke daarbij aan de bevordering van mensenrechten en maatregelen inzake milieu en volksgezondheid. Wat in tijden van klimaatverandering alleen maar kan worden aangemoedigd is dat het handelsakkoord tussen de EU en Vietnam een omvangrijk hoofdstuk bevat over duurzame ontwikkeling met dwingende bepalingen in verband met het klimaatakkoord van Parijs.

Internationale handel kan dus een katalysator zijn voor duurzame ontwikkeling (VBO, 2020). Uniforme spelregels met partnerlanden zorgen voor eerlijke concurrentie en een gelijk speelveld. Protectionisme en deloyale concurrentie bedreigen onze Belgische welvaart. Het is echter ook belangrijk om een kanttekening te plaatsen bij de rol van dergelijke handelsakkoorden. Tal van praktische bezwaren zorgen er namelijk voor dat ze niet zaligmakend zijn. Een handelsakkoord is geen wondermiddel dat plotsklaps alle structurele problemen inzake milieu, mensenrechten en democratie in partnerlanden kan oplossen. Zulke buitensporige verwachtingen zouden de relevantie van handelsakkoorden uithollen omdat ze deze ambities niet kunnen waarmaken.

3. Citaat van minister van staat en ex-premier Mark Eyskens.

Realisme en pragmatisme zijn dus geboden. Alleen handel drijven met landen die nooit een steek laten vallen, is een ijdele wens.

In ieder geval betreft het een delicate evenwichtsoefening tussen langs de ene kant de economische belangen en langs de andere kant onze Westerse normen en waarden. Het is zaak de gulden middenweg te vinden en om niet te vervallen in onfortuinlijk dogmatisme.

Laten we ook niet vergeten dat het handelsakkoord tussen de EU en Vietnam tot stand kwam in een gespannen context, onder meer inzake mensenrechten en de eerbiediging ervan. Heel wat middenveldorganisaties in de EU hebben zich verzet tegen het akkoord omdat uit internationale rapporten blijkt dat kinderarbeid en mensenhandel nog steeds recurrent voorkomen in Vietnam (NOS, 2019). Rechtenactivisten en bloggers worden geconfronteerd met intimidatie door de politie, pesterijen, willekeurige arrestaties en opsluiting. De politie gebruikt regelmatig martelingen en afranselingen om bekentenissen af te dwingen. Politieke dissidenten en activisten uit het maatschappelijk middenveld worden vaak veroordeeld tot lange gevangenisstraffen op basis van valse beschuldigingen (HUMAN RIGHTS WATCH, 2024).

Ondanks de kritiek werd het akkoord toch gesloten omdat de EU van oordeel is dat in Vietnam de politieke wil aanwezig is om werk te maken van de mensenrechten. Ook geopolitieke overwegingen spelen natuurlijk een onmiskenbare rol. Met de stijgende spanningen tussen de VS en China en een streven naar het minder afhankelijk worden van China, is de “China plus one” strategie belangrijk. Staten en ondernemingen stappen steeds meer af van de idee om al hun investeringen en inspanningen uitsluitend te richten op China. Landen zoals Vietnam en Thailand zien dit graag gebeuren en verwelkomen buitenlandse investeerders met open armen.

Als Europeanen moeten we ook gewoon de economische prognoses onder ogen zien. Tegen 2030 zal 90 % van de wereldwijde groei zich buiten de EU, en in het bijzonder in Azië, voltrekken. We zijn dus genoodzaakt om goede banden te onderhouden met groeimarkten zoals Vietnam (BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, 2020). België is voor Vietnam hoe dan ook een belangrijke economische partner. Sinds de inwerkingtreding van het handelsakkoord tussen Vietnam en de EU is de bilaterale handel, uitgedrukt in omzetcijfers, fors gestegen, namelijk met 73 %, van 3,8 miljard euro in 2021 tot 6,2 miljard euro in 2022. De grote Belgische ondernemingen hebben het voornemen om hun investeringen in Vietnam op te schroeven in sleutelsectoren zoals geavanceerde technologie, halfgeleiders, schone energie, slimme landbouw en zeehavens. Industrieparkontwikkelaar DEEP C⁴ is een van onze Belgische kroonjuwelen in Vietnam en is een inspiratiebron voor het zaken doen in Vietnam. De spanningen tussen China en de VS hebben de vraag naar bedrijfsterreinen in Vietnam doen ontploffen. Om Amerikaanse sancties te ontlopen

4. Deep C is onderdeel van havenontwikkelaar Rent-a-Port, op zijn beurt een dochter van de Antwerpse holding Ackermans & van Haaren.

zoeken bedrijven met activiteiten in China hun heil in andere productielanden zoals Vietnam. Deep C Vietnam spint, met zijn vijf industrieparken die samen goed zijn voor 3400 hectare grond, garen bij de hele situatie (VANGELDER, 2023).

4. Conclusie

De economische toekomst van Vietnam ziet er rooskleurig uit. Vietnam mag echter niet op zijn lauweren rusten. Bijkomende (buitenlandse en staats-)investeringen zullen nodig zijn om economisch te blijven groeien. Ook de vergrijzing van een aanzienlijk deel van de bevolking zal een uitdaging worden, net zoals de ecologische omslag en de grote efficiëntieproblemen van staatsbedrijven.

Vietnam heeft de afgelopen jaren werk gemaakt van zijn verdere integratie in het globaal economisch weefsel. Een culminatiepunt is het vrijhandelsakkoord met de EU. Door handelsbelemmeringen te laten varen worden zowel de EU als Vietnam beter.

Vietnam kan beschouwd worden als een vriend van België. De twee landen hebben veel (economische) belangen gemeen. Het is zaak voor onze Belgische diplomatie om de bilaterale betrekkingen te verstreken. Toch mogen we ook niet blind zijn voor de mensenrechtelijke realiteit in Vietnam. Het feit dat de doodstraf nog steeds in voege is en wordt uitgevoerd, het verbod op vrije vakbonden, het beknotten van de vrije meningsuiting. Het zijn slechts enkele van de pijnpunten die we aan de kaak moeten blijven stellen. Economische belangen mogen nooit zo zwaar doorwegen dat we onze normen en waarden verloochenen.

De Communistische Partij van Vietnam regeert het land met ijzeren hand. De in de ogen van de CPV zijnde subversieve en disruptieve acties worden onverbiddelijk monddood gemaakt. Sociale media worden scrupuleus onder de loep genomen. De sociale controle is sterk. De CPV laat niks aan het toeval over.

De vraag is hoe lang een autoritair bewind de plak kan blijven zwaaien? Democratische hervormingen zitten er alvast niet aan te komen.

Wat niet is, kan natuurlijk wel nog komen aldus het aloude spreekwoord.

Aansprakelijkheidsclausule

Dit artikel geeft enkel de visie van de auteur weer en het Olivaint Genootschap van België, vereniging zonder winstoogmerk, kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.

Bibliografie

- Federaal Planbureau (2024) *Economische vooruitzichten 2024-2029: stabiele groei, maar een stijgend overheidstekort*. Federaal Planbureau, 14 juni 2024.
- Auto Week (2022) "Is VinFast een automerk om in de gaten te houden?" *Auto Week*, 14 mei 2022, <https://www.autoweek.nl/autonieuws/artikel/is-vinfast-een-automerk-om-in-de-gaten-te-houden/>.
- Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers (2023) *Voorstel van resolutie over de noodzakelijke steun aan de slachtoffers van het inzetten van Agent Orange tijdens de oorlog in Vietnam*. Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 2406/003, 29 september 2023, <https://www.dekamer.be/doc/flwb/pdf/55/2406/55k2406003.pdf>.
- Bisschop, L. and Janssens, L. (2016) "Ecocide en milieu(on)veiligheid. Miskenning of erkenning?" *Orde van de dag: criminaliteit en samenleving*, 76, pp. 33-45.
- Van Poucke, S. (2024) *Na Noord-Korea haalt Russische president Vladimir Poetin ook banden aan met Vietnam*. VRT NWS. 20 juni 2024, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/06/20/na-noord-korea-haalt-russische-president-vladimir-poetin-ook-ban/>.
- Cordner, L. (1994) *The Spratly Islands Dispute and the Law of the Sea*, O.D.I.L., pp. 61-74.
- FOD Economie (2024) *EU-Vietnam handels- en investeringsbeschermingsakkoorden*, 23 april 2024, <https://economie.fgov.be/nl/themas/handelsbeleid/handelsakkoorden/eu-vietnam-handels-en>.
- Landbouwlevel (2020) *Vietnam is een interessante markt voor onze landbouw en voedingsindustrie*. Landbouweleven. 7 mei 2020, <https://www.landbouweleven.be/7905/article/2020-05-07/vietnam-een-interessante-markt-voor-onze-landbouwenvoedingsindustrie>.
- VBO (2022) *Focus international trade*, VBO, https://www.vbofeb.be/globalassets/publicaties/focusinternational-trade---internationale-handel-cruciaal-zeker-tijdens-covid-19/vbofeb_focus-trade_octobre-2020_nl_20201118.pdf.
- NOS (2019) *Vietnam en EU ondertekenen handelsakkoord ondanks kritiek over dwangarbeid*. NOS. 30 juni 2019.
- Human Rights Watch (2024) *Human Rights Watch Submission to the European Union ahead of the EU-Vietnam Human Rights Dialogue*. Human Rights Watch, 15 mei 2024, <https://www.hrw.org/news/2024/07/03/human-rights-watch-submission-european-union-ahead-eu-vietnam-human-rights-dialogue>.
- Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers (2020) *Voorstel van resolutie over de Europese handelsovereenkomsten, teneinde in die verdragen dwingende criteria op te nemen inzake mensenrechten en inzake sociale en milieugerelateerde normen*. Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 0517/008, p. 12, <https://www.dekamer.be/doc/flwb/pdf/55/0517/55k0517008.pdf>.
- Vangelder, Joze (2023) "Koen Soenens (ontwikkelaar DEEP C) over ondernemen in Vietnam: 'Donald Trump was onze beste verkoper'" *Trends*. 03 juli 2023, <https://trends.knack.be/ondernemen/koen-soenens-ontwikkelaar-deep-c-over-ondernemen-in-vietnam-donald-trump-was-onze-beste-verkoper/>.

